

ПОСТМОДЕРЕН СЕНДВИЧ: ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА МЕЃУ ТЕРОРИЗМОТ И БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА ПОЧЕТОКОТ НА НОВИОТ МИЛЕНИУМ

Жарко ПУХОВСКИ

341.231.14„1“

АПСТРАКТ

Текстот претставува филозофско-политичка расправа за дилемата во кој степен е навистина редефиниран концептот на суверенитетот, и дали е воспоставен нов постмодерен баланс меѓу безбедноста и слободата. Хобсовиот диктум според кој фундаментална задача на државата е гарантирањето на безбедноста на граѓаните е фокусот низ кој се анализираат прашањата за државниот терор и тероризмот, односно употребата на насилство за одржување или соборување на режимот. Зад тврдењата за наводни епохални новини, авторот открива дека многу малку е променето во однос на одржувањето на односите на моќ, како и во однос на балансирањето меѓу безбедноста и слободата. Човековите права се најчесто жртвувани за постигнување некоја (наводно) повисока цел. Во услови на глобална војна против тероризмот, зафатот на државата во сферата на човековите права станува сè поевидентен, а употребата на сила добива нова легитимација. Во овој контекст посебен акцент е ставен на улогата на религијата и медиумите.

Клучни зборови: човекови права, суверенитет, тероризам, терор, насилство

ABSTRACT

The paper represents a philosophical and political debate over the dilemma to what degree have been truly redefined the old concept of sovereignty, and if there is a newly-established postmodern balance between security and liberty. The Hobbesian dictum that the state's fundamental task is providing security for its citizens is the focal point through which the author analyses the issues related to state terror and terrorism, as well as the use of violence for regime's protection or change. Behind the arguments about the alleged epochal novelties, the author discovers few changes when it comes to preser-

vation of power relations and balancing between security and freedom. Human rights are most often sacrificed for the sake of another (allegedly higher) good. Under the circumstances of the global war on terrorism, state's penetration and reduction of human rights become more evident, while the use of force gets new form of legitimation. In this context special emphasis is put on the role of religion and media.

Key words: human rights, sovereignty, terrorism, terror, violence

1. Хобсовиот диктум, суверенитетот и посткомунистичките дилеми

Тектонските промени до кои дојде по распадот на реал-социјализмот/комунизмот уште еднаш ја покажаа полната смисла на познатиот Хобсов диктум дека темелна, па оттука и легитимирачка задача на државата е безбедноста на нејзините поданици/ граѓани.¹ Последниве дваесетина години, независно од постојаните тврдења дека настанал епохален новум, повеќе политичко-безбедносни феномени, навидум неповрзани, одбележија еден период во кој во голема мерка, всушност, се актуелизираа старите обрасци.

Етно-националистичкиот исход на посткомунистичката фаза во нејзините оригинални локации предупреди на изменетиот глобален безбедносен контекст (од отворени војни, преку тероризам, до растечка фундаментална социјална небезбедност). Основното идеолошко и појавно оправдување на процесот на посткомунистичка транзиција, имено, се наоѓа во двострана промена на превладувачката интерпретација на националниот суверенитет чија реализација битно влијаеше на изменетата безбедносна ситуација во светот.

Од една страна, станува збор за свртување кон народниот суверенитет во класичното значење на оваа парадигма, т.е. за воведување на демократски (по пат на слободни избори) легитимирана власт (со сите опасности кои произлегуваат од пренесувањето на демократските форми во општества без елементарна демократска култура). Од друга страна, пак, доаѓа до ренесанса на традиционалистичките концепти на државниот суверенитет, кој се оличува не само во настанокот на низа нови национални држави (кои себеси не се признаваат како нови), туку и во етнизирани интерпретација на националниот суверенитет, и тоа во речиси сите посткомунистички држави. Притоа, државната

¹ Направи споредба со валидната интерпретација на познатите места од Левијатан (prvenstveno, I, XIII) во S. S. Wolin, *Politics an Vision*, Princeton U. P., Princeton a. Oxford 2004, chapter „The Sovereign Definer“, pp. 238-243

независност е толкувана идолошки, а барем во еден период и прифатена, и како несомнена гаранција за индивидуалните слободи (во принцип, за припадниците на мнозинските етнички групи).² Како што обично и се случува, историјата на воспоставувањето и јакнењето на државниот суверенитет истовремено е и историја на неговото непрекинато доведување во прашање. Изворно, сувереноста била оспорувана во контекст на револуционерните преврати против неиздржливоста на монархот/суверенот, но исходот се јавува во вид на јакнење на ново легитимирана („национална“) сувереност. Сувереноста е, секако под знак прашање и во демократскиот (особено во подоцнежниот, либерално-демократски) премин кон нововековна политика, но и овој пресврт, барем од позициите на меѓународното право, ќе означи „само“ значајна, но сепак внатрешна промена во легитимирањето на поредокот, оставајќи ги односите меѓу државите начелно непроменети.

Социјалистичката програма, оставајќи ја одлучно на страна либералната традиција, со сите сили беше свртена кон подготвувањето на конечното уривање на „чисто-формалната граѓанска сувереност“, развивајќи, меѓутоа, и самата нови појавни форми на ригидно поимање на суверенитетот, како кон внатре, така и спрема надвор. Во децениите на Студеновоениот период, успешно беше експлоатирана формулата за „немешање во внатрешните работи на суверените држави“ и тоа како сопствена основа за *оградување* наспроти светот, што всушност ја гарантираше предмодерната внатрешна *извесност* (=непроменливост) на односите на моќ, со што во голема мерка беше затворен кругот на содржински определби на суверенитетот.

Накратко, кон крајот на осумдесеттите и почетокот на деведесеттите години на 20. век, милиони луѓе – доброволно напуштајќи го стариот режим - наивно (и радосно) веруваа во можноста од редефинирање на Хобсовата формула: дека ќе се реализира („револуционерна“) транзиција која би претпоставувала напуштање на (социјалната) безбедност (која во стариот поредок беше загарантирана на елементарно ниво) за да се постигне (политичка) слобода.³ Овој обид, во основа, не успеа, што може лесно да се докаже и на емпириско ниво: во речиси сите посткомунистички средини на првите плуралистички избори победија антикомунистите (со различни деноминации), но во речиси сите земји од оваа група на наредните избори, новонастанатите социјалдемократи и сл.). Експериментот со слобода за мнозинството не им се допадна: наместо да станат милионери на слободниот пазар, милиони мораа да научат како се живее во услови на невработеност. Оттука, не е ни чудно што, изгорени со ваквото искуство, голем број из-

² спореди, Ž. Puhovski, "Proceduralna ili atomarna suverenost?", "Politička misao", Zagreb, 4/1993.

³ Ž. Puhovski, "The moral basis of political restructuring", *Political Restructuring in Europe. Ethical perspectives*, (ed. Ch. Brown), Routledge, London a. New York 1994.

бирачи се свртеа (и тоа во услови на повеќепартиски плурализам!) кон политичките опции кои им изгледаа поблиску до (неслободната) безбедност од блиското минато.

Престанокот на Студеновоената динамика доведе до ново контекстуализирање на нарушувањата на безбедноста. Но, нивното легитимирање, меѓу другото, беше изведено на суштински предмодерен начин, со истовремено рехабилитирање на религиските творби. Еден од транзициските фактори, кој очекуваше премногу од новата ера, во значителен дел од пост-комунистичка Европа беше токму Католичката црква (*mutatis mutandis*, во други делови на Европа слична беше состојбата со Православната црква). Таа, на различни организациски нивоа, вклучувајќи ги и некои од највисоките, беше уверена дека со посткомунистичката транзиција допрва доаѓа времето во кое нејзиниот морален авторитет ќе добие многу, односно дека ќе добие неприкосновено признание и непосредна ефикасност. Но, самата не успеа да ја согледа битната внатрешна апорија на преовладувачките програмски формулации, кои експлицитно се залагаа за либерално демократско општество во кое, такво нешто, како што е неоспорен авторитет, е едноставно системски неможно.⁴

И покрај искуствата од претходните децении, црквите, имено, не сфатија дека нивниот неспорен морален авторитет функционираше само наспроти неспорниот политичкиот авторитет на тоталитарната власт, кој се подразбираше сам по себе. Тоа беше случај дури и кај онаа „мека“ тоталитарна власт, каква што беше онаа во последните години на комунизмот. Поентата е во тоа дека во либерално-демократскиот контекст постојат само два вида легитимно јавно истапување. Едниот е оној кој е втемелен на интересот. Секој што може да застапува разумен (и секако, незабранет) интерес, претставува легитимен учесник во јавната расправа. Безбедносниот модел, пак, е ориентиран кон заштита на така структурираните и признаени интереси. Другиот е оној кој не се базира на интересот како социјален легитимитет, туку се легитимира себеси аргументациски. Тоа значи дека се работи за (главно јавен) притисок врз оној кој не застапува интересовни позиции (па така располага со одреден аргументациски „попуст“ во јавната расправа), да се обиде да биде колку што е тоа можно интелектуално и морално аргументациски консеквентен. Гледано низ безбедносна смисла, овде станува збор првенствено за слободата на јавното изразување како носечка вредност.

Пренесено на конкретната епоха, тоа значи дека црквите најчесто не можат да настапуваат како обични синдикати на верници, туку како само институционализиран носител на морален авторитет во расправата. Тоа, пак, значи дека тој авторитет веќе не може да биде зададен по силата на саморазбирањето на верниците, туку постои тогаш

⁴ Спореди, начелно во R. Inglehart, P. Norris, *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*, Cambridge U.P., Cambridge 2004.

и само ако е аргументициски потврден во јавната расправа, која е заштитена со правно загарантираните комуникациски слободи. Оттука, таквиот „авторитет“ мора секогаш да биде во можност да се реafirмира во актуелните констелации на расправата, односно, со други зборови кажано, мора одново и одново да се обновува во јавноста и од неа. Внатрешното устројство на носечките монотеистички религии, како што е познато, не го поддржува ваквото постапување, бидејќи почива на неспорни и трајни догми.⁵ Тоа, очигледно, е нешто што црквата во посткомунистичките средини (неретко и макотрпно) мора да го учи: да ѝ се поставуваат прашања на кои таа ќе одговара со аргументи, и да биде одговорна не само во морална, туку и во комуникациска смисла. Да се биде комуникациски одговорен значи да се биде подготвен да се даваат одговори на сите релевантни прашања кои се однесуваат на црквата како институција меѓу институциите (како што тоа, од позиција на неверниците, би го формулирал Маритен). Нешто слично важи и за зајакнатата позиција на исламот, особено во Западна Европа. Притоа, црквата мора да може да се носи со предизвикот нејзиниот јавен ангажман да се мери редуциски и со мерката на нејзините огромни материјални добивки во последно време, што значи дека од тие позиции не се толкува и нејзиното определување по клучните социјални проблеми, но и моралните прашања поврзани со животот и смртта. А такви прашања се поставуваат во секоја заедница (од проблематизирањето на износот на финансиски средства кои од јавните фондови се издвојуваат за јавното здравство, па до класичните дилеми поврзани со абортусот и евтаназијата). Но, од морално-филозофска позиција, епохата на една заедница е вистински морално обележана претежно со (военото или терористичкото) масовното убивање, заради сета негова екстермност. За прашањата поврзани со масовните убивања, посткомунистичките цркви (и на т.н. Исток и на т.н. Запад) од одредени причини немаа многу што да кажат, а посебно не покажаа храброст за јавно протестирање кога стануваше збор за „нашите“ масовни убиства на цивили, т.е. за воените или терористички акти сторени со експлицитно повикување на некоја од етаблираните верски заедници (од талибанците, па до оправдувањата на Буш).

3. Интелектуално соочување: тероризмот и концептот на насилство

Современиот тероризам е можно да се разбере дури во новата светлина. Тој, во многу нешто, претставува нов феномен, првенствено затоа што тој системски се оправдува со една стратегија, која само навидум парадоксално, би можела да се нарече милитаризација на цивилното општество. Обидот тероризмот сериозно да се промисли како феномен за кој последниве години (повторно) толку се расправа, претпоставува најнапред

⁵ Спореди, J. Stout, *Democracy nad Tradition*, Princeton U.P., Princeton a. Oxford, 2004., посебно стр. 147/8.

негово интелектуално соочување со концептот на насилството.⁶ Ваквата намера е една-пред сама по себе контрадикторна. Имено, додека насилството во суштина ја актуелизира свеста на поединецот за сопствената биолошка ограниченост, со посредство на стравот од болка (или закани за нејзино предизвикување), од размислувањето се очекува објективност, односно токму она што теророт предизвикан со насилство однапред настојува да го спречи. Но проблемски гледано, комплексот е далеку посложен: теророт не е просто насилство (ниту пак секое насилство делува терористички); теророт е симболички ориентирано насилство, па како такво, значи, тоа претставува употреба на насилство кое го „надминува“ непосредниот објект на насилниот акт. Жртвата на теророт најчесто не е и жртва на непосредно насилство, туку насилство над (случајно, или заради симболични причини намерно) избрана жртва, која ја пренесува пораката на терористите до непосредните или медиумски посредуваните сведоци. Ним, пак, им преостанува само да ги (ре)организираат своите животни стратегии, за и ним да не им се случи нешто слично.

Антрополошката основа на целиот овој склоп лежи во едноставниот, и за чудо пречесто превидениот факт дека насилството е првенствено комуникациски медиум. Навистина, со опсегот со кој располага тоа претставува најширок замислив модус на комуницирање. Пораката која ја пренесува насилството „ја разбираа“ (или дури и навистина разбираат) и странците кои не го говорат локалниот јазик и не ги познаваат обичаите, глумите и слепите, идиотите и мали деца, животните, па дури можеби и растенијата. За среќа, споменатиот комуникациски медиум е подобен само за рудиментарни комуникациски содржини, но неретко тој е употреблив за нагласување на одредени (разбирливо, содржински попримитивни) содржини, кои понатаму се пренесуваат со посредство на другите медиуми.

За расправата се значајни три нивоа на проблемот. Првото се однесува на односот на актуелното, односно физичкото насилство со симболичкото. Наједноставно кажано, класичниот проблем на секоја филозофија на практичниот живот се базира на следното: постојат ли зборови (или гестови) кои (симболички, секако) повредуваат во степен кој оправдува физички одговор на истите? Ваквиот процес, на општо општествено ниво има двојно значење. Пред да дојде до војна, говорот на омраза има подготвителна улога; во периодот по војната, симболичкото насилство ја врши функцијата на деескалација. Или, како што тврди Фројд, првиот човек кој го опцул другиот наместо да му фрли камен в глава, го означил почетокот на цивилизацијата. Значи, во процесот на де-

⁶ Види го инспиративното резиме во D. C. North, J. J. Wallis, B. R. Weingast, *Violence and Social Orders. A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*, Cambridge U. P., Cambridge a. New York, 2009.

ескалација треба да се биде особено внимателен со забраната на вербалното насилство, бидејќи тоа е потребно за да работите евентуално (секако, постапно) се нормализираат.

Нормализацијата, пак, ја означува (втората) фазата на јасно поставени општествени односи, прифатени правила на однесување, односно култура. Но, токму таа е и определениот простор за симболичкото насилство, каде што на оние кои не ѝ припаѓаат на таа култура (од повторувачите, преку фудбалски „навивачи“, до припадниците на исклучените културни модели) понекогаш се реагира со непосредно насилство.⁷ Притоа, насилниците се уверени дека се бранат од општествената (образовна и друга) привилегираност, надмоќ, или во крајна инстанца: се бранат од наметнување за нив неприфатливи правила. Оттука следи и нужноста од избегнување на популарниот (неретко дури и добронамерниот) појмовен галиматијас, кој го осудува „насилството како такво“, притоа промашувајќи ги реалните различни нивоа на проблемот.

Насилството е, сепак, социјално (па и антрополошки) зададено, па затоа, ако се промисли сериозно, станува збор за негово можно рационално (т.е. постепено) редуцирање. Тоа значи: а) редуцирање на бројот на убиствата; б) редуцирање на тешките физички повреди, силувања и сл.; в) редуцирање на сите физички повреди; г) редуцирање на симболичкото насилство. Меѓутоа, ако станува збор за општествената реалност, тогаш е битна стратегијата за редуцирање на политичката употреба на насилството, а тоа значи: демилитаризација и разоружување (така, од позициите на Хрватска, испраќањето војници во Авганистан долгорочно гледано е поопасно од сите нереди на стадионите и слични настани).

Според тоа, многу е важно теориски да се разгледа односот меѓу симболичката и актуелната употреба на насилство, односно моралната оправданост на насилството. Тоа пак значи, осветлување на фактот дека строгите, силни, апсолутистички морални ставови, во основа, водат кон насилство (бидејќи со презир одбиваат секаков компромис, бидејќи некои егзистенциски модели ги сметаат за едноставно неоправдани и редувантни, а со тоа погодни за отстранување, на пример, со практикување тероризам).

Теророт (како организирано државно дејствување) и тероризмот (како користење методи на терор одоздола, во организација на мали или општествено нелегитимирани групи) на овој антрополошки извор се поклопуваат во специфичниот политички контекст. Како што е веќе кажано, насилството се користи за индиректно комуницирање, поточно за провоцирање на оние кои се на другата страна. Предизвикувајќи страв, како што оригиналниот термин, уште од француската револуција, тоа јасно го означува, теророт главно тежнее кон запирање на можните општествени и/или политички промени,

⁷ А. Phillips, *Terrors and Experts*, Harvard U. P., Harvard, 1995.

а тероризмот, пак, обратно, настојува да ги промовира. Независно од најчесто неспоредливите односи на моќ (па и квалитет и квантитет на средства за насилно делување), методички гледано, обрасците се, во најмала рака, споредливи. Преку напади на објекти кои ќе предизвикаат внимание, како и со посредство на медиумите и стравот, се создава перцепција за моќта на оние кои го користат теророт. Но, истовремено, или дури и првенствено се настојува да се провоцира другата страна на дејствување (или недејствување), кое им одговара на авторите на терористичките планови. Така, на пример, државниот апарат ќе настојува да ги парализира поданиците (таквата држава, логички, и нема државјани/граѓани), или барем најголемиот дел од нив, со намера да се спречи менување на системските политички околности.

Тероризмот, наспроти тоа, ќе настојува да ја нападне државата (или симболички одбраните цели кои ги персонализираат за нив сосема неприфатливите вредности). Токму поради ваквата структура на терористичко дејствување, тоа успева. Затоа, честите фрази на политичарите кои тврдат дека тероризмот нема да мине, се сосема погрешни, што со сигурност може да се констатира и однапред (бидејќи оваа теза е повеќепати потврдена во минатото). Како што „големиот терор“ на Француската револуција своевременно целосно ја промени политичката и општествената слика на Франција за повеќе децении, во шеесеттите и седумдесеттите години од дваесеттиот век (особено во Европа) тероризмот радикално ги измени безбедносните услови на секојдневниот живот на милиони луѓе, кои на пример, патуваат со авион. (За новите генерации е потребно да се спомене дека некогаш со авион се патуваше на начин сличен со денешното патувањето со автобус; имено се доаѓаше неколку минути пред полетување, се покажуваше билетот и се тргнуваше на пат, но со тек на време мерките за безбедност се прошируваа се порадикално). Ниту поразот на Француската револуција, ниту исчезнувањето на терористите, не означиле враќање на периодот кој им претходеше. Новите практики, првенствено иако не исклучиво полициски, беа неповратно прифатени како составен дел на општествената нормалност.

Теророт претставува најрадикален облик на кршење на човековите права преземен од страна на државниот апарат, додека тероризмот, по правило, предизвикува таква реакција на власта која, исто така, ги ограничува не само реалните, туку и понекаде и претходно загарантираните човекови права.⁸ Во двата случаи се тврди дека станува збор за одбрана (во првиот случај од превратнички елементи, односно од преземање на власта, во вториот). И во двата случаи се смета на провокацијата како на еден вид интимно комуницирање помеѓу непријателите, кои на друг начин воопшто не комуницираат. Властите постигнуваат состојба на неделотворност во општеството (што, впрочем,

⁸ *Human Rights and Terrorism*, Netherlands Helsinki Committee, The Hague 2004

сосема им одговара за да можат да тврдат дека никој освен нив не може да ја заштити жавата), терористите од друга страна, ја предизвикуваат власта да употреби сила (што во принцип им одговара за да можат да тврдат дека постоечкиот режим никогаш не бил демократски/слободарски, што ете и се покажало). Притоа, „самоисполнувачкото пророштвото“ е битен модел на легитимирање на ваквото дејствување, особено во однос на симпатизерите.

Како што тоа го покажаа случувањата кои започнаа на 11 септември 2001 година, со тоа што удира по најчувствителните места, тероризмот постигнува таква состојба во јавноста, во која речиси моментално се напушта рационалноста (а правата и слободите, еднаквоста и солидарноста се потпираат, пред сè, на рационални претпоставки). Дотолку тој, уште еднаш, во потполност успеа. Најголемата светска сила – и традиционално најстарата демократска држава – реагираше со терор на тероризмот, како на внатрешен план (најпрво со фактичко, а подоцна сè повеќе и со законско ограничување на некои од основните права на своите граѓани, а особено на странците), така и на меѓународен (тоа се случи со нападите во Авганистан и со убивањето голем број цивили, што следуваше по еден старомоден ултиматум во многу нешто сличен на ултиматумот кој Австро-Унгарија му го упати на Кралството Србија во 1914 година).

Имајќи во вид дека во современиот свет, отворениот терор како појава, во повеќето држави е веќе напуштен (па и забранет), она што најчесто предизвикува терористичко дејствување не е веќе толку отворено, како што е тоа случај со структурното насилство. Теророт на општественото секојдневие со огромниот број одомаќинети неправди кон поединците, а во одредени случаи и кон цели групи (од социјална беда до отворено ускратени права) секогаш ќе предизвикува одново и одново незадоволство на различни нивоа. Во ситуации во кои свеста за непостоење перспектива за некаква промена предизвикува социјален очај, отвореното насилство против структурно насилство на „режимот“, „системот“, „естаблишментот“ и сл., ќе се појави барем како можност, особено меѓу оние кои во таквото општество прилично страдаат. Тоа може да биде, на пример, концептот на *contrapotere* во верзија на италијанската радикална левица од крајот на шеесеттите и почетокот на седумдесеттите години од минатиот век.

Но, објективните социјални услови не се никогаш доволни сами по себе за да дојде до размав на тероризмот; улогата на оние, кои марксистичката идеологија ги нарекува субјективни фактори, во секој конкретен случај се покажа решавачки. Точно е дека левичарскиот тероризам ги повикува сиромашните и експлоатираните, но неговите (особено водечките) активисти неретко потекнуваат од привилегираните средини, што е слично и со случајот на Бин Ладен. Салонските револуционери (во терминологија на Коминтерната) неретко кокетираат со тероризмот. Во оптимистичката варијанта на филозофијата на историјата (од анархистите, па натаму) терористичките акции се сметаат ка-

ко своевиден фитил, кој по догорувањето ќе предизвика револуционерна експлозија. Во онаа историско-песимистичка интерпретација на современоста која се разви во шеесеттите години, повеќе не се ни размислува на фитилот, бидејќи пропаста на идејата за светска револуција беше конечно препознаена како епохално релевантен факт. Во тој период тероризмот почнува да се зема како замена за револуцијата, која тогаш беше префрлена во (во голем степен и натаму мотивирачка) фикција. Притоа, на терористите, како и секогаш, им претходат идеологизирани интерпретации на теории во чие име тие дејствуваат.⁹ Кога теоријата за револуција се зема како темел за радикално делување, иако се знае дека револуцијата не е можна, или кога Куранот се идеологизира, со што терористичките акции се интерпретираат како света, односно оправдана војна, се случува истото - односно, на терористите им претходат *теористи*, толкувачи на расчеречени теории приспособени за терористички прирачници, но и активисти разочарани од неуспехот на цивилното дејствување.

Притоа, и во сегашноста се повторува образецот, кој беше карактеристичен за германските случувања по 1968 година, односно за периодот во кој настанува и функционира германската *Фракција на црвената армија*. Радикалната левица тогаш, веројатно не и за последен пат, се обиде да ги прескокне историските епохи. Паднаа многу жртви, но директните намери на рафовците доживеаја потполн неуспех. На малку парадоксален начин, државата - речиси во склад со левичарската дијагноза/прогноза условена од нивниот поглед на свет - во својот удар врз терористите и симпатизерите (па и на „симпатизерите“) покажа дека барем на ова подрачје важи максимата за супериорноста на општественото организирано делување врз она кое е приватно воспоставено. Сепак, Германија и Европа од тогаш се променија многу; по престанокот на „вооружената борба“ активистите на РАФ искусија необични, па и неверојатни процеси кои, иако само делумно, се и последици на нивните делувања, односно слабеење на радикалната левица со истовремено јакнење на прифатливоста на државната интервенција. И уште еднаш - на трагичен начин, со бројни акти на насилство - емпириски е докажана темелната Хобсова теза за безбедноста, а не за слободата, како предуслов за секоја легитимација на секоја држава.

Парадоксот на епохата е очигледен: пропаста на реал-социјалистичкиот/комунистички поредок е интерпретирана како победа на духот на слободата. Но, тој дух релативно брзо се преточи во материјал на безбедносната политика, која неретко се храни со параноични конструкции, формулаторно слични на практиката на стариот поредок (а бројот и силата на непријателот не се ни приближни на она што во студеновоената си-

⁹ S. B. Hashmi (ed.), *Islamic Political Ethics. Civil Society, Pluralism, and Conflict*, Princeton U. P., Princeton a. Oxford, 2002.

туација се користеше како изговор).¹⁰ Теориската парадигма која делумно одговара на оваа постапка, може да се толкува со идејата за сувереноста, која е суштински зацртана во Хобсовите становишта, а развиена од Карл Шмит. Конструирајќи го концептот за држава во триесеттите години врз основа на односот пријател-непријател во темелите на сопственото разбирање на политиката, Карл Шмит се соочува со многу големи потешкотии. Имено, од една страна, тој настојува суверенитетот да го дефинира како важна особина на државата која, сепак, се изразува само во *исклучоци* (тој самиот говори за вонредна состојба и „евентуалност“ на судир со надворешен непријател, како знаци за состојба во која непосредното практикување на суверенитетот е нужно). Но, ако е така, ако е *ius belli* интегративен составен дел и на сувереноста кон внатре, а не само кон надвор, останува дилемата за тоа каде опстојува суверенитетот во секојдневието кон кое тежнее секоја политичка заедница, во нормалниот живот на општеството (што, патем, Шмит воопшто и не може да го сочува како еднозначен поим)¹¹. Всушност, ваквото *празнично* сфаќање на сувереноста очигледно повеќекратно кореспондира со посткомунистичките случувања, но го остава практикувањето на суверената моќ начелно неконтролабилно, што секако им одговара на бројни емпириски воспоставувачки комплекси, но поништува една од содржините кон кои се стреми на секој кому му е важна сувереноста, *трајност на неприкосновеноста* на едно (во традицијата највисоко) ниво на моќ. Сепак, Шмитовото сфаќање е премногу поврзано со военото комуницирање, дури и коегзистенција со непријателот, за да тој (национално или поинаку воспоставен колективен субјект) би можел да се поистовети со „нашите“ (за што се многу заинтересирани сите тие субјекти). Но сепак, „борбата против тероризмот“ - која е така широко прифатена од бројни светски „демократски ориентирани политичари“ - во суштина ја брише посебноста на воено комуницирање и овозможува глобално *препорудување* на оваа позиција¹² (колку сето ова отиде далеку, покажува фактот што Нобеловата награда за мир беше доделена на американскиот претседател, кој воедно е врховен командант на армијата која секојдневно убива во Ирак и Авганистан).

¹⁰ D. A. Baldwin, „The Concept of Security“, *Review of International Studies* (1997), 23, 5-26.

¹¹ H. E. Herrera: *Carl Schmitt als politischer Philosoph. Versuch einer Bestimmung seiner Stellung bezüglich der Tradition der praktischen Philosophie*. Duncker & Humblot, Berlin 2010.

¹² Sporedi, Österreichisches Studienzentrum für Frieden u Konfliktlösung (Hg.), *Die Weltordnung von Ökonomie und Krieg. Von der gesellschaftlichen Verwerfungen der neoliberalen Globalisierung zu den weltumspannenden politischen Ansätzen jenseits des Casinokapitalismus*, Lit Verlag, Wien, 2006.

3. Наместо заклучок

Поради тоа, клучното прашање во периодот што следува е поврзано со повеќеслојната структурна демилитаризација: на државите, заедниците и на цивилното општество. Најдобар начин да се стори тоа, секако постапно, се чини дека е глобализирањето, или со други зборови преку денационализирање. Во стриктно филозофска смисла, станува збор за (евентуален) процес на надминување на веќе зацртаните фиксациии на националниот суверенитет, кој всушност претставува *легализирано запирање на секое соопштување, односно суспендирање на универзалноста*. Во таков случај, надворешната (на пример, меѓународно-правна) регулација престанува да важи во моментот на допирање на точката на сувереноста (односно важи само ако е дополнително „поткрепена“ со авторитетот на внатрешната сувереност), како што и внатрешното законодавство, обратно, се „простира“ само до точката на сувереноста.

За актуелноста на расправа за суверенитетот во поново време особено придонесе новиот, посткомунистички преоден период. Речиси сите историски воспоставени парадокси се емпириски поткрепени од современите случувања, па се дури и радикализирани. И покрај постојаното нагласување на *традицијата* на сувереноста во посткомунистичките ситуации, самата постапка со која е избран тој суверенитет (особено кога станува збор за новоформиран или „обновени“ држави), јасно покажа колку многу промени настанаа токму во однос на постојано потенцираната традиција. Сите новоформиран држави, всушност беа принудени да бараат (и секако да го слават) *надворешното признавање* на својата сувереност, како клучен момент на нејзиното оживотворување. Самиот факт на остварување на контрола над одредена територија очигледно не е доволен; се бара *сооднос со околината кој е детерминиран со правни норми*, како битен предуслов за фактичката сувереност. Со тоа, пак, се отстапува од традиционалното поимање, кое суверенитетот го смета за првенствено внатрешна работа на државата, а неговата надворешна компонента само како компонента зависна од односите на моќ. Ова особено се гледа во примерот со Хрватска, бидејќи таа е прва држава која е меѓународно призната како суверена и на оние територии кои во моментот на признавањето, па и доста подоцна, не ги контролираше на никаков начин. Всушност, странскиот фактор доби исклучителна важност, па на тој начин е потврдено веќе споменатото современо *релативизирање* на класичното сфаќање на државниот суверенитет.¹³

¹³ Ž. Puhovski, "Yugoslav Origins of the Post-Yugoslav Situation and the Bleak Perspectives for Civil Society", P. Akhavan, R. Howse (eds.), *Yugoslavia, the Former and Future. Reflections by Scholars from the Region*, Brooking Institution/Washington, UN Research Institute for Social Development/Geneva 1995.

Современите теориски модели многу повеќе се занимаваат со процедуралниот, отколку со традиционалниот, односно со атомскиот (неделливиот) аспект на сувереноста. Во стварноста тоа значи дека суверенитетот не се сфаќа првенствено како методички загарантирана точка на прекин на интеграциите, туку со клучното прашање се искажува само (првенствено „внатрешното“) функционирање на онаа власт која треба да ја гарантира сувереноста.

Во многувековната традиција, загарантираниот мир бил сфаќан како доказ за постоење на функционална сувереност. Настанувајќи, по правило, во услови на војна, модерната сувереност секогаш тежнела кон мирот (воспоставен, секако, под свои услови). Нешто слично се случуваше и со „внатрешниот“, т.е. со односите на суверената моќ и нејзините поданици. Дури со демократскиот концепт на народен суверенитет, начелно, е избрано решението на оваа традиционална апорија. Но, и ова решение е радикално доведено во прашање деведесеттите години, со етничката интерпретација не само на државниот (национален) суверенитет, туку и на припадноста на конститутивниот народ. Можно е, војните кои беа последица на најнеповолната варијанта на прифаќање на овие толкувања (во постјугословенскиот случај) да помогнаа, барем во почетното осознавање за погубноста на претходно опишаната редуктивна интерпретација на сувереноста.¹⁴ Оттука, се чини, барем начелно, дека глобализациските процеси ги надминуваат не само воспоставените ограничувања на националните држави и на нивниот суверенитет, туку и некои од нивните најлоши последици.

Неодамна се покажа дека работите, сепак, не функционираат така едноставно: обидите глобализацијата да се прикаже како интересовна завера на крупниот капитал против работништвото (на пример, во наивните левичарски варијанти), едноставно не профункционираа во целост, но имаат одредени упоришта во стварноста.¹⁵ Повторно мора да се сложиме дека политичкиот, а не економскиот фактор има решавачка улога (иако и либералите и марксистите, како и Фукујама, но и запенетите улични антиглобалисти, глобализацијата ја доживуваат како важно прашање на економијата).

Тој пропуст да се промисли самостојноста на политичкото, да се сфати државата како *апарат*, во што Маркс паѓа под нивото на либералите на кои им се потсмева (а либералите ја измислија државата како апарат), теориско-идеолошки му овозможи на марксистичкиот комунизам да биде авторитарен, а им оневозможува на „изворните“ марк-

¹⁴ Ž. Puhovski, "Frieden oder Gerechtigkeit?", G. Mader, W.-D. Eberwein, W.R. Vogt (Hg.), *Frieden durch Zivilisierung? Probleme - Ansätze - Perspektiven*, Agenda, Münster 1996.

¹⁵ M. Hardt, A. Negri, *Empire*, Harvard U. P., Cambridge, London 2000, chapter „Capitalist Sovereignty, or Administering the Global Society of Control“, p. 325

систе (и мнозинството леви, па и десни анти-глобалисти) да разберат во која мерка глобализацијата е, всушност, политичко случување. Во таа мерка дури и самиот термин идеологски крие нешто што би требало да се именува со вистинското име, а тоа е *американизација*. Глобализацијата не е ништо друго, туку идеологизирана американизација. Тоа е онаа состојба на запоставување на националната литература за сметка на светската, во која сите треба да зборуваат англиски, и ништо што не може да се преведе на англиски не може да биде релевантно (за другите уметнички и комуникациски форми тоа важи уште појасно).

Но, наспроти тврдењата на критичарите, глобализацијата, се чини дека не само што ја нема премногу, туку ја има премалку. Политичката глобализација е веројатно единствениот одговор на современата национално-државна инсуфициенција (но и супремација). Впрочем, нејасно е како би можело да се излезе на крај и со теророриската закана, ако се знае дека таа располага со несомнена способност за користење на една верзија на глобална солидарност со која ги надминува дострелите на националните апарати на сила. Во секојдневието, полициите на бројни држави веќе меѓусебно соработуваат, и тоа подобро од она што им го овозможуваат важечките државно-правни системи. Освен тоа, новинарските површни, но и сериозните анализи го објаснуваат дејствувањето на САД по Студената војна врз основа на сè популарната синтагма за „светскиот полицаец“.

Оттука, ако веќе постои своевидна светска полиција, светски суд сè уште не постои, а за парламент и влада и да не говориме. Значи ли тоа дека светот, по двесте години, е доведен во состојба карактеристична за некогашните гратчиња на дивниот запад, во кои има само шериф, но не и судија или законодавец? Се чини дека, и покрај сите концепциски разлики, јавното добро на светот, како глобално јавно добро, навистина ја наметнува потребата барем за промислување на можноста за воспоставување на глобална политичка заедница. И поради глобалноста на човековите права, и поради глобалната безбедност.

(превод од хрватски, Билјана Ванковска)

Референци

Baldwin, D. A., „The Concept of Security“, *Review of International Studies* (1997), 23

Hardt M. and Negri A., *Empire*, Harvard U. P., Cambridge, London 2000

Hashmi, S. B. (ed.), *Islamic Political Ethics. Civil Society, Pluralism, and Conflict*, Princeton U. P., Princeton a. Oxford, 2002.

- Herrera, H. E.: *Carl Schmitt als politischer Philosoph. Versuch einer Bestimmung seiner Stellung bezüglich der Tradition der praktischen Philosophie*. Duncker & Humblot, Berlin 2010.
- Human Rights and Terrorism*, Netherlands Helsinki Committee, The Hague 2004
- Inglehart R. and Norris P., *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*, Cambridge U.P., Cambridge 2004
- North D. C., Wallis J. J. and B. R. Weingast, *Violence and Social Orders. A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*, Cambridge U. P., Cambridge a. New York, 2009.
- Österreichisches Studienzentrum für Frieden u Konfliktlösung (Hg.), *Die Weltordnung von Ökonomie und Krieg. Von der gesellschaftlichen Verwerfungen der neoliberalen Globalisierung zu den weltumspannenden politischen Ansätzen jenseits des Casinokapitalismus*, Lit Verlag, Wien, 2006.
- Phillips A., *Terrors and Experts*, Harvard U. P., Harvard, 1995
- Stout J., *Democracy nad Tradition*, Princeton U.P., Princeton a. Oxford, 2004.
- Wolin S. S., *Politics an Vision*, Princeton U. P., Princeton a. Oxford 2004
- Puhovski Ž., "Frieden oder Gerechtigkeit?", G. Mader, W.-D. Eberwein, W.R. Vogt (Hg.), *Frieden durch Zivilisierung? Probleme - Ansätze - Perspektiven*, Agenda, Münster 1996.
- Puhovski Ž., "Yugoslav Origins of the Post-Yugoslav Situation and the Bleak Perspectives for Civil Society", P. Akhavan, R. Howse (eds.), *Yugoslavia, the Former and Future. Reflections by Scholars from the Region*, Brooking Institution/Washington, UN Research Institute for Social Development/Geneva 1995.
- Puhovski Ž., "Proceduralna ili atomarna suverenost?", "Politička misao", Zagreb, 4/1993.
- Puhovski Ž., "The moral basis of political restructuring", *Political Restructuring in Europe. Ethical perspectives*, (ed. Ch. Brown), Routledge, London a. New York 1994.